

Список використаних джерел

1. Рамкова конвенція про захист національних меншин: Конвенція Ради Європи від 01.02.1995. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_055 (дата звернення: 15.02.2026).
2. Bigo D. Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives*. 2002. Vol. 27 (Special Issue). P. 63–92.
3. Buzan B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Brighton: Harvester Wheatsheaf, 1991. 393 p.
4. European Commission for Democracy through Law. Activities by year: 2020. *Venice Commission. Council of Europe*. 2020. URL: <https://www.venice.coe.int/WebForms/events/default.aspx?v=2020> (дата звернення: 15.02.2026).
5. Huysmans J. *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2006. 198 p.
6. Huysmans J. Security! What Do You Mean? *Journal of International Relations and Development*. 1981. № 1. P. 53–78.
7. Wæver O. Securitization and Desecuritization. *On Security*. New York: Columbia University Press, 1995. P. 46–86.

«КАТАСТРОФА 1898 РОКУ» ТА «ВІДРОДЖЕННЯ» ІСПАНІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Іваницька Ольга

доктор історичних наук,

професор кафедри політології та державного управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-5512-1542

Кінець XIX – початок XX століття став переломним етапом в історії Іспанії, який супроводжувався глибокою політичною, економічною та духовною кризою. Втрата останніх колоній у підсумку іспано-американської війни 1898 року не лише завершила багатовікову історію Іспанської колоніальної імперії, але й спричинила глибокі суспільні процеси переосмислення національної ідентичності та напрямів подальшого розвитку держави. Ця подія увійшла в іспанську історію під назвою «катастрофа 1898 року» і стала важливим імпульсом для подальших прогресивних модернізаційних процесів іспанської спільноти [1, с. 205–243; 2, с. 45–56, 59–86].

Актуальність дослідження полягає у необхідності констатації певних закономірностей за допомогою аналізу історичного досвіду трансформації та відродження держави після геополітичної поразки. Іспанія постає як приклад держави, яка, зазнавши серйозної кризи, змогла використати її як поштовх до внутрішнього оновлення та формування нової моделі розвитку. Сучасний світ є надзвичайно турбулентним: міжнародний порядок руйнується, відбулося віроломне вторгнення Росії в Україну, спостерігаємо параліч ООН, посилення американського

меркантилізму та безсилля СОТ – усе це підірвало усталений прядок інституцій, правил і домовленостей, сформованих після «хв». Тому в умовах потужних глобальних змін сьогодення досвід Іспанії є особливо цінним і може бути використаний у процесі вітчизняного відновлення після завершення російсько-української війни.

Метою дослідження є аналіз причин відставання Іспанії від провідних європейських держав, дослідження наслідків війни 1898 року, характеристика ідей «покоління 1898 року» та оцінка результатів модернізації країни.

Методологічну основу дослідження становлять історико-порівняльний і системний методи, а також методи аналізу, синтезу та узагальнення.

На межі ХІХ–ХХ століть Іспанія значно відставала від провідних країн Європи за основними соціально-економічними та політичними показниками. Основними причинами цього були слабка індустріалізація, домінування аграрного сектору, значний вплив великих землевласників (латифундистів), а також низький рівень розвитку освіти та науки. На відміну від таких країн, як Велика Британія чи Німеччина, де активно розвивалися промисловість і технології, Іспанія зберігала традиційну економічну структуру, що обмежувала її конкурентоспроможність у європейському просторі. Важливим стримуючим чинником була також нерівномірність регіонального розвитку: індустріальні осередки були зосереджені лише в окремих регіонах (Каталонія, Країна Басків), тоді як більша частина країни залишалася аграрною [1, с. 205–243] (див. табл. 1).

Політична система характеризувалася нестабільністю, частими змінами урядів та слабкістю державних інституцій, що ускладнювало проведення послідовних реформ. Система так званого «касікізму» (контроль місцевих еліт над політичними процесами) ставила під сумнів демократичні механізми управління та сприяла корупції. Водночас значний вплив церкви та консервативних сил гальмував модернізаційні процеси. Деградацію іспанської економіки не врятували величезні багатства, що надходили з колоній. Вони спрямовувалися не на створення нових форм господарювання, а витрачалися на невиробничі потреби феодалного класу [3, с. 19–33; 4] (див. табл. 1).

Систематизація основних причин відставання Іспанії подана у Таблиці 1.

Таблиця 1 – Причини відставання Іспанії

Група факторів	Характеристика	Наслідки
Економічні	Аграрна економіка, слабка індустрія	Низька конкурентоспроможність
Соціальні	Нерівність, вплив аристократії	Гальмування реформ
Політичні	Нестабільність влади	Слабке управління
Освітні	Низький рівень освіти	Відставання науки
Колоніальні	Залежність від колоній	Відсутність внутрішнього розвитку та ринку

Джерело: складено автором на підставі джерел [1–4]

Кризові явища досягли свого апогею під час іспано-американської війни 1898 року, у якій Іспанія зазнала нищівної поразки від США. Військове протистояння продемонструвало не лише технічну та організаційну відсталість іспанської армії та флоту, але й загальну неготовність держави до участі у глобальних конфліктах нового типу. У підсумку війни країна втратила Кубу, Філіппіни та Пуерто-Рико, що засвідчило остаточний крах Іспанської колоніальної імперії та втрату статусу світової держави. Ця подія отримала назву «катастрофа 1898 року» і стала потужним психологічним ударом для іспанського суспільства [5].

Наслідком поразки стала глибока інтелектуальна та духовна криза, яка зумовила формування «покоління 1898 року» – групи письменників, філософів, мислителів та військових, що прагнули осмислити причини занепаду країни та визначити шляхи її відродження. Серед них – Мігель де Унамуно, Антоніо Маchado, Піо Бароха, Асорін та інші. Представники цього руху не лише критикували соціально-економічну відсталість Іспанії, але й зверталися до проблем національної ідентичності, духовних цінностей та ролі історичної спадщини. Вони акцентували увагу на необхідності внутрішнього оновлення суспільства, розвитку освіти та формування нової інтелектуальної еліти, здатної забезпечити прогрес держави [6].

Ідеї «покоління 1898 року» стали підґрунтям для формування концепції «регенераціонізму», яка передбачала комплексну модернізацію країни. Основними напрямками реформ стали розвиток промисловості, модернізація інфраструктури, реформування освітньої системи, підвищення ефективності державного управління та подолання соціально-економічної відсталості. Особливу увагу приділяли також формуванню громадянського суспільства та інтеграції Іспанії до європейського політичного й економічного простору. Водночас реалізація цих реформ супроводжувалася значними труднощами, зокрема опором консервативних сил і структурними проблемами економіки [4].

Ідеї «покоління 1898 року» стали концептуальною основою політики «регенераціонізму», яка передбачала системну модернізацію Іспанії як відповідь на глибоку кризу кінця XIX століття. Центральною ідеєю цього напрямку було подолання відсталості країни шляхом комплексного реформування ключових сфер суспільного життя.

У межах економічної модернізації основна увага приділялася розвитку національної промисловості, розширенню транспортної інфраструктури (зокрема залізничної мережі), а також стимулюванню внутрішнього ринку. Важливим напрямом стало поступове зменшення залежності від аграрного сектору та переорієнтація економіки на індустріальну модель розвитку. Однак ці процеси відбувалися нерівномірно та мали регіональний характер (див. табл. 2).

У соціальній сфері значна увага приділялася реформуванню системи освіти, підвищенню рівня грамотності населення та формуванню нової інтелектуальної еліти. Освіта розглядалася як ключовий інструмент подолання відсталості та інтеграції Іспанії до європейського культурного простору. Паралельно відбувалися спроби модернізації державного управління, спрямовані на підвищення ефективності адміністративного апарату та обмеження впливу місцевих політичних еліт (див. табл. 2).

Політична модернізація передбачала зміцнення інституцій державної влади, зменшення рівня корупції та поступову демократизацію політичного життя. Водночас реалізація реформ гальмувалася опором консервативних сил, а також збереженням традиційних соціальних структур (див. табл. 2).

Основні напрями трансформації Іспанії після 1898 року узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Трансформація Іспанії після 1898 року

Критерій	До 1898 року	Після 1898 року
<i>Політичний статус</i>	Колоніальна імперія	Національна держава
<i>Геополітичне становище</i>	Світова колоніальна держава	Регіональна європейська країна
<i>Економіка</i>	Аграрна, залежна від колоній	Початок індустріалізації
<i>Зовнішня політика</i>	Експансія	Внутрішня модернізація
<i>Ідеологія</i>	Імперська	Регенераціонізм
<i>Інтелектуальна роль</i>	Обмежена	Активізація («покоління 1898»)
<i>Освіта і культура</i>	Відсталість	Розвиток гуманітарної думки

Джерело: складено автором на підставі джерел [1–4, 6–7]

Узагальнюючи результати модернізаційних процесів, варто зазначити, що вони мали частковий і суперечливий характер. З одного боку, було закладено основи індустріального розвитку, активізовано інтелектуальне життя та посилено роль освіти. З іншого, глибокі структурні проблеми економіки, соціальна нерівність і політична нестабільність не дали змоги повною мірою реалізувати модернізаційний потенціал країни. Отже, модернізація Іспанії на початку ХХ століття стала важливим, але незавершеним етапом трансформації, який визначив подальший напрям розвитку держави та її поступовий перехід до сучасної соціально-економічної моделі.

Отже, «катастрофа 1898 року» стала не лише символом занепаду Іспанської колоніальної імперії, а й відправною точкою глибинних трансформацій держави. Вона спричинила перегляд соціально-економічної моделі розвитку, активізацію інтелектуального середовища та формування концепції регенераціонізму як ідеологічної основи модернізації. У цьому контексті досвід Іспанії демонструє, що криза може бути не лише деструктивним, але й конструктивним чинником, який за певних умов забезпечує перехід до нової якості соціально-економічного та

політичного розвитку. Незважаючи на вищезазначену закономірність, іспанська спільнота не скористалася базовими модернізаційними можливостями. Наявність численних докапіталістичних структур та форм господарювання, підтримуваних становими традиціями та церквою, зростання суспільної поляризації та конфліктності, активізація соціальних та національних антиурядових рухів обумовили складний й періодами трагічний розвиток Іспанії: військово-монархічну диктатуру генерала Прімо де Рівери, Квітневу революцію 1931 року, проголошення Другої республіки, громадянську війну та майже 40-річний франкістський авторитарний режим. Лише смерть каудильйо Франко та проголошення Хуана Карлоса I королем Іспанії відкрили нову сторінку у подальшому розвитку Іспанії, а саме, унікальний та, найголовніше, мирний перехід країни до повноцінної демократії та суспільно-політичного й економічного процвітання (див. детальніше: Preston P. Juan Carlos. Steering Spain from Dictatorship to Democracy. New York, London: W. W. Norton Company, 2004. 614 p.).

Список використаних джерел

1. Carr R. Spain 1808–1975. Oxford: Clarendon Press, 1982. 534 p.
2. Іваницька О. П. Іспанія у XX–XXI сторіччях: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 600 с.
3. Payne S. G. The Franco Regime / 1936–1975. London: Phoenix Press, 1987. 677 p.
4. Payne S. G. A History of Spain and Portugal. Madison: University of Wisconsin Press, 1973. 712 p.
5. Spanish-American War. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/Spanish-American-War> (дата звернення: 02.04.2026).
6. Shaw D. L. The Generation of 1898 in Spain. London: Ernest Benn, 1975. 220 p.
7. Preston P. The Triumph of Democracy in Spain. London: Routledge, 2001. 256 p.
8. Preston P. Juan Carlos. Steering Spain from Dictatorship to Democracy. New York, London: W. W. Norton Company, 2004. 614 p.